

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

שם השיעור: מכלול סיפורי מהו? זיקות מסוגים שונים בין סיפורים במקרא

שם המרצה: הרב אלחנן סמט - elsamet@gmail.com

אסף ענברי

לקראת ספרות עברית

מסה זו פורסמה בכתב העת *תכלת* 9, אביב 2000

... כמעט כל הקורפוס המקראי, מסיפורי האבות עד שיבת ציון, עוסק בקורות העם: בהיווצרותו, במלחמותיו, בהישגיו ובמפללותיו.

...

כל דמות אנושית בתנ"ך, ייחודית ומרשימה ככל שתהא, איננה אלא חוליה בשלשלת הלאומית הארוכה. הביוגרפיה הנפרשת בפנינו לאורך המקרא איננה ביוגרפיה של אדם כלשהו אלא ביוגרפיה של עם, ולכן אין זה מקרה שהסיפור המקראי היחיד החורג מכלל זה, מספר על אדם שאינו מבני ישראל: "איש היה בארץ עוץ איוב שמו".

תחילה מסופר לנו על

הנסיבות שהוליכו להולדתו של העם בפרקי ה"פּרה-היסטוריה" של תחילת ספר בראשית. אחר כך מסופר על ילדותו של העם, מנדודי אברהם עד ירידת בני יעקב מצריימה. אחר כך, על "טקס החניכה" של העם ביציאת מצרים ומתן תורה, ואחר כך על "התבגרותו" הטריטוריאלי של עם כיבוש הארץ, ועל "בגרותו" הפוליטית במעבר ממבנה שבטי למלוכה ריכוזית. הסיפורים הפרטיים על עקידת יצחק, על הקרירה של יוסף, על ההישרדות של יותם, על השיגעון של שאול, על החיסולים של יהוא או על התכסיס של מרדכי אינם אלא פרקים בסיפור האחד הגדול. שייבוצם ברצף, והעיתוי המחושב שבו משובץ כל אחד מהם, הם המעניקים לסיפורים העצמאיים את משמעותם. לטכניקת סיפור זו, של יצירת משמעות המצטברת בהדרגה על ידי שזירתן של אנקדוטות בזו אחר זו, אין מקבילה כלשהי בספרות המזרח הקדום.⁸

אין זו תפישה קולקטיביסטית, הממעיטה מחשיבותו של הפרט. הקולקטיביזם, שאת גלגוליו לאורך ההיסטוריה אנו מוצאים במשטרים הרודניים השונים ממצרים ומסופוטמיה ועד לבולשביזם והנאציזם, איננו מייחס כל ייחוד לאדם הפרטי (זולת הרודן, כמובן). הקולקטיביזם תופש את כל האנשים החיים במסגרתו כ"כוח אדם" מופשט; אין כל משמעות להבדלים באופי, בכשרון או בדעות בין מרכיביו של "כוח אדם" זה. ואילו התנ"ך מספר על שורה של דמויות מיוחדות במינן, שכל אחת מהן היא תופעה אנושית חד-פעמית. ההבדלים בין שלושת האבות, בין ארבע האמהות, בין שנים-עשר בני יעקב או בין שאול, דוד ושלמה, הם אחד ממאפייניו הבולטים של הסיפור המקראי. אבל דמויות אינדיבידואליות אלו אינן דמויות של אינדיבידואליסטים, אלא של אנשים (מיוחדים מאוד, אכן) המסורים בכל מאודם לקולקטיב השבטי-לאומי. החתירה להגשמת צרכיו של קולקטיב זה היא המעניקה משמעות ומטרה לשאפתנותם כיחידים. קיומם כפרטים אינו נתפש בעיניהם כתכלית לעצמו; מימוש הפוטנציאל האישי שלהם אינו אמביציה אנוכית אלא שליחות – או, בפשטות, אחריות – ובדיוק משום כך הם מממשים פוטנציאל זה בדבקות עקבית ורבת עוצמה.

התנ"ך מראה לנו כיצד אמור הפרט להצטיין על פי דרכו ולתרום את חלקו הייחודי למען מטרה משותפת: יוסף – כפוליטיקאי, משה – כמחוקק, יהושע – כמצביא, שלמה – כשליט. ובדיוק משום כך, התנ"ך מספר לנו לא רק על הצלחותיהם של יחידים אלא גם על כישלונותיהם. עניינים "פרטיים" כמו פרשת שמשון ודלילה, פרשת שאול ובעלת האוב, פרשת דוד ובת-שבע או פרשת אחאב ונבות, חורגים תמיד מחזקת הפרט ומטביעים חותם על ההיסטוריה. התנ"ך מראה לנו כיצד עשוי כל אדם, בכל פעולה מפעולותיו, להשפיע על המציאות לטוב או לרע; אין פטור מאחריות. הייעוד הכללי, הלא אישי, של יצירת "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו), אינו אמור להתממש על ידי דיכוי אישיותו של הפרט, אלא להפך, על ידי הידרשות לאישיותו הסגולית והפקת המיטב ממנה. השליחות האחראית, לא ההתבדלות האנוכית, היא המאפשרת לאישיותו של הפרט להוציא לפועל את הגנוז בה. לבנות ולהיבנות.

הסיפורים אלגור אברהם

הסיפורים אלגור יצחק

1. י"ג, א-ט אברהם הוא מחרן קצו ה' ומיעד לאהל בערן
2. י"ג, י"ג-י"ח אברהם, גרני ואלט יורדים מצרימה, גרים לאהל בערן ואלט נפרד מעל אברהם
3. י"ג, א-כז תחמת המלכים - רביע אברהם אחר המלכים אברהם
4. ט"ו, א-בא הקטור צרף לאברהם, דנית בין הפקדים אולט
5. ט"ז, א-טז הגר קורח למדבר דהריונה ואלצגאל טמאא דחצית
6. י"ז, א-כז הקטור הנצף לאברהם מלרה ודנית המלכה
7. י"ח, א-י"ט, א המלכים מדגים לאברהם ולגרה לא הולדת יצחק ומצילים את אולט מתורבן סדום
8. כ', א-יח אברהם ולרה דגדר
9. כ"א, א-כא הולדת יצחק ונולח הגר וטמאא למדבר
10. כג-כז דנית בין אבימלך לאברהם
11. כ"ד, א-יט נסיון הדיקובה
12. כ"ג, א-כ מה לרה וקדומה דמצרה המכפלה
13. כ"ד, א-כז הקטור דקרה אפילא אלג יצחק
14. כ"ה, א-יא מה אברהם וקדומה ודנית יצחק יחיל

1. כ"ה, יט-כז אידיש ויצויותה לא יצחק וצלו
2. כ"ו, א-לג יצחק ודקרה דגדר, דנית בין יצחק לאבימלך דבארן
3. כ"ז, א-כז יצחק ואלט אל דנית יצחק מעל ונולח לחן ^{שקל}
4. כ"ז, א-כז יצחק דנית בין יצחק מעל ונולח לחן
5. כ"ז, א-כז יצחק דנית בין יצחק מעל ונולח לחן
6. כ"ז, א-כז יצחק דנית בין יצחק מעל ונולח לחן
7. כ"ז, א-כז יצחק דנית בין יצחק מעל ונולח לחן